

tv-tittarsituation, rädsla vid tv-program, sagoläsning. Stockholm: Sveriges Radio, Publik- och programforskningsavdelningen nr 16/1979.

32. Sennton, O: Exposure to Films and School Adjustment. Uppsala: Almqvist & Wiksel, 1965.
33. Sonesson, I: Förskolebarn och TV. Malmö: Esselte studium, 1979.
34. Spinoza, B: Ethics. London: J M Dent & Sons Ltd, 1959 (först publ. 1678).
35. Statens ungdomsråd: An sen då? Röster om framtiden. Stockholm: Liber förlag, 1980.
36. Statens ungdomsråd: Ej til salu. Stockholm: Liber förlag, 1981.
37. Ulvaer, B P: Norske barns radio- og fjernsynsvaner. Oslo: Norsk Rikskringkastning, 1979.
38. Odman, M, Sylwander, I: Barn och rädsla. Stockholm: Sveriges Radios förlag, 1969.

Ovenstående artikel er tidligere trykt i tidsskriftet Barn och Kultur nr. 6., 1981.

Cecilia v. Feilitzen er medieforsker ved Publik- og programforskningsafdelingen, Sveriges Radio, og ved Centrum för masskommunikations forskning, Stockholms Universitet.

KUNSTEN AT KOMMUNIKERE TIL BØRN GENNEM RADIO OG TV?¹

Af Peter Harms Larsen

Når man læser meget af den medieforskning der handler om massemedier og børn, så får man et billede af medierne som meget effektive, som farlige, og som noget der påvirker børn stærkt - og som regel i en eller anden dårlig retning. Jeg har også hørt en TV-småbørnsproducer sige - efter en efterkritikdiskussion i Børne- og Ungdomsafdelingen i DR (herefter B&U) - at egentlig var det jo meget godt at den omdiskuterede udsendelse åbenbart kommunikerede så dårligt, for så tog børnene jo ikke skade... Hun fulgte med i medieforskningen.

På den anden side har jeg oplevet venner og bekendte som når de fik børn i den mediemodtagelige alder, brokkede sig over at deres unger ikke gad se børne-TV eller høre børneradio. Eller rettere, at det var alt for tit at der var noget for børn i radio og TV, som ungerne ikke gad høre eller se. Og det har været venner og bekendte som i øvrigt, og rent principielt, har haft en meget kritisk holdning til medier og mediers påvirkning af børn. Og jeg har i de sidste år mødt en række TV- og radio-børneproducere som var meget interesseret i at kommunikere bedre til børn gennem medierne, men som ikke syntes at de fik megen - om nogen - hjælp i den kritiske medieforskning de læste.

Man kan måske sige, at dette dilemma er en del af baggrunden for at forskellige producergrupper i B&U-afdelingen er gået i gang med at gennemføre en række eksperimenter med en mere systematisk efterkritik af deres programmer, kombineret med forskellige former for målgruppeafprøvninger. Arbejdet med disse eksperimenter er foregået siden 1979, og jeg har nogenlunde kontinuert været inddraget i det siden da. I det følgende vil jeg fortælle noget om hvad jeg har fået ud af dette arbejde, og nogle af de overvejelser og tanker jeg har gjort mig i den anledning.

Producent og målgruppe

Fælles for de fleste af eksperimenterne har været, at der er blevet lavet en form-indholdsanalyse af en række udsendelser, kombineret med en målgruppeafprøvning og målgruppefunktionsanalyse af disse udsendelser. Analyserne er givet tilbage til producerne i form af såkaldte uformelle tilbagemeldingsrapporter, og disse rapporter er så blevet diskuteret med producerne. De fleste rapporter har drejet sig om radio eller TV for småbørnsgruppen (3-7 år), mens nogle enkelte også har gået på børnegruppen (7-12 år)². Det nye i eksperimentet består hovedsagelig af to ting: for det første i kombinationen af målgruppeafprøvning og form-indholdsanalyse; og for det andet i at rapporteringen sker direkte tilbage til producerne, sluttende med en diskussion mellem den/dem der har lavet analyserne og producerne.

Når der ikke blot i B&U, men faktisk overalt i DR er et stort behov for, og et latent ønske om, den slags kombinerede kvalitative analyser - og det er der efter min erfaring - så er baggrunden følgende: Den feed-back den enkelte medarbejder får på sin produktion, er som regel tilfældig, ofte ukvalificeret, og næsten uden undtagelse ukonstruktiv og ubrugelig. Feed-backen kommer nemlig hovedsagelig fra fem kilder:

- 1) reaktioner fra kolleger på enkeltudsendelser, formelt gennem såkaldte efterkritikmøder (hvis de holdes), uformelt gennem kommentarer på gangen og til frokost,
- 2) kritik gennem det byråkratiske system fra overordnede instanser, organer og myndigheder, f.eks. chefer og radoråd, især i forb. m. klagesager,
- 3) breve eller telefoniske henvendelser fra publikum i forbindelse med enkeltudsendelser, som man har syntes særlig godt eller særlig skidt om,
- 4) dagblads- og tidsskriftkritik, som regel rettet til offentligheden og ikke til producerne, og
- 5) de såkaldte næsetællingsundersøgelser der jævnligt foretages af DR for at se hvor mange lyttere/seere det enkelte program har.

Der er altså ikke indbygget nogen præcis og permanent kvalitativ tilbagemeldings-funktion i mediet, og det betyder for den enkelte producer at han eller

hun nemt kommer til at mangle et blot nogenlunde klart og konkret billede af hvem det er han eller hun kommunikerer til. Forestillingen om målgruppen er ofte både diffus, skæv og intetsigende, hvad der indebærer den risiko at der bliver en kløft mellem den faktiske modtagergruppes forudsætninger, interesser og behov, og så det billede af modtagerne produceren retter sin kommunikation imod.

Dette problem er utvivlsomt særlig påtrængende når man sidder som producer af TV og radio for børn. For selv om man i sin dagligdag måske omgås og snakker med mindre eller større børn, så er der en række forhold der gør det særlig vanskeligt at opbygge og fastholde et rimeligt og sammenhængende billede af børn som radiolyttere og TV-kiggere: For det første er det ikke sikkert at de ting der fastholder børn i de nære og personlige ansigt-til-ansigt-situationer, at de også kan fungere i den fjerne og upersonlige radiolytnings- og TV-kignings-situation. For det andet stiller selve det at lytte på radio og se TV krav til abstraktionsevnen hos børnene, som det kan være vanskeligt for en voksen overhovedet at leve sig ind i, fordi man selv er blevet vænnet til at konsumere disse medier gennem et langt liv. For det tredje kan udsendelserne i form og indhold få en uhensigtsmæssig "voksen-drejning", fordi man under tilrettelæggelsen er nødt til at tage hensyn til forældrenes accept og aktive medvirken når i hvert fald de mindste skal høre radio og kigge på TV. Og for det fjerde kan denne tendens blive forstærket gennem afsmitningen fra voksenradioens og voksen-Tvs almindelige professionelle rutiner: genrer, fremstillingsformer, redaktionsprincipper, etc.

På den baggrund har jeg fundet det afgørende vigtigt at forsøge gennem analyserne i rapporterne at fastholde og udbygge et billede af en enkelt eller nogle få konkrete børnelyttere/-seere som en slags samtalepartnere, der aktivt arbejdede med når de hørte eller så udsendelserne. Og det har egentlig været ganske nemt og helt naturligt da de fleste børn - ikke mindst i førskolealderen - rent faktisk jævnligt taler med radioen/TVet under udsendelserne: de spørger, kommenterer, applauderer, indvender og modsiger løbende det de ser eller hører, hvis de da ikke opgivende går deres vej fordi de ikke kan komme på talefod med det.

Analyse kategorier

Som gennemgående analysekategorier har jeg arbejdet med følgende fire komplekser af spørgsmål:

1. Hvad karakteriserer det billede, det univers, som kommunikeres, og hvordan forholder det sig til børnelytternes/-seernes umiddelbare erfaringsverden: er det mere eller mindre genkendeligt, er det realistisk eller fantastisk, er det sammenhængende og helstøbt eller er det fragmentarisk? Eller helt generelt formuleret: hvor meningsfuldt er det fremstillede billede for børnene?
2. Dette leder over i det næste spørgsmål: nemlig, hvad er det for en synsvinkel eller perspektiv dette billede ses under, sat i forhold til børnenes måde i øvrigt at anskue og opleve deres dagligdag på? Og her er det først og fremmest vigtigt at finde ud af om synsvinklen er mere eller mindre solidarisk med børnemodtagerne, eller om forskellige former for voksensynsvinkler slår igennem og dominerer.
3. Ud fra svarene på disse to spørgsmål - og under hensyn til om sproget i indslagene i øvrigt er forståeligt - kan man så diskutere indslagenes tilgængelighed for børnene, dvs. om de giver børnelytterne/-seerne mulighed for at lade bevidstheden "kravle ind i og finde rundt i" dette univers, eller om der er en række barrierer og blokeringer som udelukker børnene fra at orientere sig i, og forholde sig til, indslagene.
4. Og afsluttende kan man så diskutere indslagenes brugbarhed, deres brugsværdi for børnene, dvs. hvilke behov børnene kan få opfyldt gennem det der fremstilles i udsendelserne: altså f.eks. behov for angst- eller lystbearbejdning, behov for at generalisere og differentiere egne erfaringer, behov for nye og udvidede handlemuligheder, behov for at få oplevelser og følelser sat på begreb og forklaret, etc.

Nana, 4 år

I første omgang så og hørte jeg alt hvad der kom i TV og radio for småbørn i hele september måned 1979, sammen med min datter Nana, på næsten 4 år.

Jeg observerede systematisk hendes reaktioner og snakkede med hende bagefter om hvad hun havde set og hørt, og lavede hver uge en tilbagemeldingsrapport hvor samspillet mellem hendes reaktioner og de forskellige udsendelsers form og indhold blev analyseret. Da måneden var gået kunne jeg konkludere følgende: At hun i hvert fald ikke havde taget skade af det hun havde set og hørt, og at hun faktisk kunne siges at have fået lidt mere check på sin omverden gennem det hun havde modtaget; men at relativt meget i radioen slet ikke havde kunnet fange hendes interesse, og en hel del af TV-udsendelserne var gået hen over hovedet på hende. Og endelig at hvis der ikke havde været nogen voksen til stede, ville jeg nok være mere i tvivl med hensyn til både skade og gavn.

Min egen sammenfatning af hvad der kunne kritiseres ved månedens udsendelser lød ordret således: "Der har været for meget belæring, og den der har været, har været for abstrakt, upersonlig og tingsliggjort; til gengæld har der været for få eksempler på tætte og varme menneskelige relationer, for lidt udtryk for følelser og for lidt kropskontakt. Det billede af tilværelsen og verden der er blevet fremstillet, har været alt for præget af (mellemlagenes) voksenormer, og det pæne, det rigtige, det fornuftige og seriøse, det konfliktfrie har været for dominerende. Til gengæld har der været alt for lidt at grine af, alt for lidt frigørende skæg og ballade, for få utopiske fantasier, for lidt normbrydende lege."

1. Indholdet skal muliggøre at børnene på én gang kan generalisere og differentiere egne erfaringer; dvs. det må ikke kun bestå af velkendt stof og heller ikke være alt for fremmedartet, der skal være en spænding mellem det "gamle", kendte og det "nye", ukendte.
2. Der skal være et klart episk dramatisk forløb der så vidt muligt overholder princippet om tidens, stedets og personernes enhed; dvs. der må ikke være for mange sidespring i handlingsgangen eller for mange sideløbende handlinger, der må ikke være for mange personer der kommer og går uden vi lærer dem at kende, og der må ikke være for mange spring i situationer, tid og synsvinkler.
3. Indholdet skal tematisere konfliktstof fra børnenes egne relationer til omverdenen eller konfliktstof som i sit mønster er genkendeligt fra disse forhold, dvs. udsendelser uden konflikter eller kun med konflikter som tilhører en voksen erfarings- og forståelseshorisont skal man vente med til en senere aldersgruppe.
4. Fremstillingen skal være synsvinkelsolidarisk med børnene og indeholde brud på voksenverdenens normer for sprog og god opførsel,

dvs. der skal helst være børn eller barnlige sjæle til stede i udsendelsens univers til at bære børnesynsvinklen og give identifikationsmulighed for børnemodtagerne.

5. De oplysninger der gives og de sammenhænge der beskrives skal så vidt muligt kunne anvendes af børnene til at forbedre og udvide deres handlemuligheder i den umiddelbare omverden; dvs. man skal så vidt muligt undgå at give en masse stof som "børn har godt af at vide" på et eller andet uspecificeret tidspunkt eller i en eller anden uspecificeret situation.

6. Fremstillingen skal så vidt muligt fastholde den helhed af sprog, person og handling som i øvrigt dominerer børns umiddelbare oplevelsesverden; dvs. den der taler skal man kunne se eller kunne identificere på stemmen, det der tales om skal man helst kunne se samtidig med at der tales om det, og den der tales til skal helst være den der lytter og/eller kigger, eller i det mindste én man kan identificere sig med. Man skal altså helst undgå følgende abstraktioner: en fremmed stemme uden oprindelsessted, tale der drejer sig om noget man ikke kan se eller høre, billeder og lyde som ikke forklares, udtalelser der er henvendt til personer der ikke kan ses eller høres.

7. Belæring skal bygge på varieret gentagelse og den belærende person skal være velkendt og tryk for barnet; dvs. ting der kun siges eller vises en enkelt gang og med en fuldstændig fremmed person som "underviser" kan ikke gøre andet end skabe forvirring i hovedet på børnene.

Igennem en række senere analyser og afprøvninger med forskellige grupper af børn, også i aldersklassen 7-13 år, har jeg kunnet konstatere at disse "regler" holder stik: Hvis en udsendelse eller et indslag i radio eller TV for børn overholder dem, så gider børnene lytte eller kigge, og oplever at de får noget ud af det, og hvis de omvendt ikke overholdes, så står børnene af.

Eksempler på mangelfuld kommunikation

Nu er det interessante ved disse "regler" ikke selve deres positive formulering (som en producer sagde, efter at have læst dem: "Ja, egentlig så ved vi jo godt det du skriver der."). Nej, det interessante er snarere så relativt tit de ikke overholdes. Og for at anskueliggøre nogle af de typiske "brud på reglerne" jeg fandt, skal jeg komme med nogle eksempler:

Her er en flok kronhjorte. Hannen har gevir, men hunnen har ingen gevir. - Kronhjorten lever mest af græs, men den spiser også blade

og knopper fra buske og træer. - Kronhjorten har store ører. Den har en god høresans. Den lytter om der er fare på færde. - Den har også en god lugtesans. - etc. etc.

Denne tekst er hentet fra en af de mange beskrivende reportager i børne-TV der handler om dyr eller mennesker i mere eller mindre eksotiske miljøer. Problemet er at teksten ikke hænger tæt sammen med billedsiden, og der mangler en eller anden episk-dramatisk tråd i fremstillingen. Man kan måske udtrykke det sådan, at teksten nok handler om det som filmen også viser, nemlig kronhjorte, men der tales i speakerkommentaren ikke "klæbende" og konkret nok om det som man netop kan se på billederne i det enkelte øjeblik; der tales ikke til billederne.

Det næste eksempel er fra småbørnsradio: en belærende og moraliserende kommentar efter et interview med en gammel dame:

"Du kunne nok høre at Marie var en frisk dame. Men på alderdomshjemmet er en del af beboerne meget svage og syge. Nogen kan næsten ikke gå selv, nogen hører dårligt, så de kan være svære at snakke med. Der er også nogen der er senile. Det betyder at de ikke kan huske. Somme tider kan de ikke en gang huske hvor de er, eller om de har fået middagsmad den dag, eller om det er morgen eller aften. Det er meget svært at blive gammel hvis man får det på den måde. Tankerne løber helt sammen oppe i hovedet, så det kan være de forestiller sig at de er børn igen, og at de snakker med deres mor og far, selv om de er døde for mange år siden. Sådanne gamle mennesker skal man passe særlig godt på, for de forstår ikke altid hvad de gør. Egentlig er de som små børn. Man siger også at de er gået i barndom".

Problemet her er tekstens monologiske karakter, det konfliktløse og stillestående univers, og det at der fortælles alment og uanskueligt: "man" skal passe godt på "sådanne gamle mennesker".

Det næste eksempel er et interview fra småbørnsradio. Intervieweren er voksen og udspørger en fem-årig dreng om forskellige forhold ved det at fiske.

- Int: - Hvad skal man have med når man skal ud at fiske?
 Dreng: - Man skal have en fiskestang og en fiskekrog og en kniv til at sprætte fisken op med, og så kan jeg ikke rigtig huske mere, fiskesnor, sådan en der er meget tynd sådan at de

- små fisk ikke kan se den, men den er meget stærk alligevel.
- Int.: - Hvorfor skal den være stærk?
- Dreng: - Det er fordi hvis det er en stor fisk, så kan den knække. Det var ligesom det min fiskestang gjorde fordi den hang fast på bunden.
- Int.: - Har du alle de ting der, fiskestang og fiskehjul og alt det?
- Dreng: - Nej, fiskehjulet er gået i stykker. Jeg har nogen fiskekroge, men de ligger oppe i en kurv.
- Int.: - Hvor har du fået alle de ting fra?
- Dreng: - Det var nogen jeg fik i fødselsdagsgave, sidste år, der fik jeg en fiskestang, der var det hele med, der var både fiskekroge og fiskehjul.
- (...)
- Int.: - Er der andre ting man skal tænke på når man tager ud og fisker?
- Dreng: - Redningsvest eller redningsbælte.
- Int.: - Skal man have almindelige sko på?
- Dreng: - Nej, jeg tror nok det er bedst med gummistøvler.
- Int.: - Plejer du at tage gummistøvler på?
- Dreng: - Ja, jeg tror nok sidste gang gik jeg meget med gummistøvler.

Her er problemet det at voksensynsvinklen gennem interviewerens spørgsmål bliver dominerende, og barnet bliver tvunget ind i rollen som "ekspert". Og selve fænomenet at fiske bliver isoleret, fragmenteret, og dermed uanskeligt. Det at der er et rigtigt levende barn med, sikrer altså ikke automatisk interesse og identifikation hos børnelytterne. Det eneste sted hvor man kan sige at drengen taler på egne præmisser er i sætningen: "Det var ligesom det min fiskestang gjorde fordi den hang fast på bunden." Og det er jo ikke tilstrækkeligt til at holde børnelyttere fast med.

Det næste eksempel er fortællerstemmen til en tegnefilm om en enlig mor, Gudrun, og hendes søn, Jason:

En morgen våger Gudrun ved at der er noget galt. Hvorfor i alverden har Jason ikke vækket hende? Det er fordi Jason er syg. Han er forkølet og har feber. Hvad skal Gudrun gøre? Jason kan ikke være alene hjemme, og hun er nødt til at gå på arbejde. De der bestemmer på fabrikken, tænker kun på at arbejdet skal gøres. Og hvis Gudrun forsømmer for meget, så tager de bare en anden, og så bliver Gudrun arbejdsløs og får ingen løn. Så hun er nødt til at bringe Jason hen til Julia (dagplejemoderen), selv om det er koldt udenfor. Men hvad nu hvis han smitter Anna og Linus? Og hvad hvis Julia også bliver syg?

Selv om Jason er hovedpersonen, og dermed i princippet en god identifikationsfigur, så er der problemer med synsvinklen. Som det tydeligt fremgår, så er den i høj grad båret af moderen, og den voksenlegitimerende tendens i afsnittet her er gennemgående i historien: det er barnet der skal lære at forstå moderens problemer, så det ikke skaber yderligere vanskeligheder for hendes daglige tilværelse.

Fælles for alle disse eksempler, og typisk for de fleste af de udsendelser som tydeligvis kommunikerede mindre godt, har været at det billede eller univers der blev fremført, var konfliktløst og alment, domineret af et voksenperspektiv, og derfor lidet tilgængeligt og ikke særlig tiltrækkende for barnebevidstheden, og uden umiddelbar brugsværdi set fra børnelytterens eller børneserens synsvinkel.

Generelt kan man sige, at mange af udsendelserne klart har været præget af en tro på at man kunne indgive ny viden og formidle nye erfaringer gennem medierne, ofte i sammenhæng med en stærk moraliserende tendens; altså en slags kompensatorisk synspunkt. Og lige så tydeligt har det været at de ting Nana og de andre børn selekterede, var på områder hvor de allerede havde autentiske erfaringer, og gennem udsendelserne kunne få disse erfaringer differentieret og generaliseret. Og det har været slående at altdominerende blandt de erfaringer som ungerne har haft har været den at blive opdraget af de voksne. Hver eneste gang der har været noget der blot antydningvis tematiserede konflikten barn-voksen, så har ungerne været oppe på dupperne. Alle slags direkte eller indirekte fremstillede normbrud har fænget, fascineret og optaget børnene: rim og remser med brud på voksensprogets logik og fornuft, voksne der blev drillet og pillet ned, børn der kunne klare svære "voksne" opgaver, overtrædelser af renlighedsnormerne og andre normer for pæn og god opførsel, etc. Endvidere fænger det tydeligvis at se eller høre voksne i en eller anden form for kraftig fysisk eller sproglig kontakt og interaktion med hinanden, med børn, med dyr, eller med materialer: altså mennesker der omfavner og giver hinanden knus, mennesker der passer og fodrer dyr, mennesker der håndværksmæssigt laver ting, etc.; eller sagt lidt flot og firkantet: ungerne har følt sig draget af alle slags før-kapitalistiske interaktions- og produktionsformer, når de blot i øvrigt var anskueligt

fremstillet.

Forklaringstyper

Når børnene stiller netop disse krav for at man kan komme på talefod med dem gennem radio og TV, og når de som regel står af når udsendelserne ikke lever op til de "tommelfingerregler" jeg tidligere formulerede, ja så skal man nok have fat i en kombination af forskellige teoridannelser for at forklare det. Dels nogen henad det freudianske: omkring overjegsdannelsen og dens betydning for hvad der fascinerer og tiltrækker; dels nogen der går på sprog- og udviklingspsykologiske problemer, og som kan pege på nogle af de grænser der er, for hvor abstrakt og alment man kan kommunikere til børn på forskellige alderstrin; og endelig teoridannelser der peger på en samfundsudvikling hvor børn mere og mere inddømmes, kontrolleres og institutionaliseres, samtidig med at de udskilles og udgrænses fra flere og flere menneskelige meningsfulde og produktive interaktionssammenhænge.

Men hvorfor har B&U-afdelingen i Danmarks Radio, trods alt sendt så relativt meget som ikke rigtig kommunikerede - i de perioder som jeg har kigget på. Først havde jeg sammenfattet det dårligt fungerende og kommunikerende under overskrifter som: følelseshæmmethed, konfliktskyhed, berøringsangst o.lign., og jeg så det nærmest som noget der kunne henføres til en eller anden grundlæggende mellemlagsbevidsthed- og socialisation hos producerne, svarende til den noble, saglige, og relativt upersonlige fremstillingsform som har præget et meget stort antal af udsendelserne. Men problemet ved en sådan hypotese er at den gør alle de indslag og udsendelser der faktisk fungerer og kommunikerer over for børnene, til mere eller mindre uforklarlige undtagelser.

Det har også strejft mig at der måske kunne være en sammenhæng mellem den bagvedliggende ideologi i de forskellige udsendelser, og så børnelytternes eller -seernes måde at forholde sig til dem på. Men, nej ... skellet progressiv/reaktionær eller socialistisk/borgerlig ideologi synes ikke at være afgørende.

Imidlertid har diskussionerne med producerne efter de forskellige rapporter ledt mig ind på et spor som jeg tror man kan have noget ud af at følge et stykke vej. Det har nemlig været slående at i diskussionerne, om nogle udsendelser, er hovedvægten ligesom kommet til at ligge på budskabet: hvad ungerne skulle vide og have ind i knolden; mens man i forbindelse med andre udsendelser, i højere grad er kommet ind på problemer om form, forløb og fortællemåde: hvad ungerne kunne tænkes at opleve ved det de så eller hørte, og hvad de kunne få ud af det. Denne accentforskel i diskussionerne peger i retning af at der er tale om forskellige typiske kommunikationsmåder - diskurser om man vil - der sætter bestemte relationer mellem afsender- og modtagerbevidstheden. Og at disse kommunikationsmåder hænger sammen med producernes professionelle uddannelse og baggrund, og er mere eller mindre afgørende for hvordan børnene tager imod udsendelserne, tror jeg.

Tre måder at kommunikere på

Jeg mener at man kan skelne mellem tre kommunikationsmåder: den journalistiske, den pædagogiske, og den kunstneriske. De to første fungerer tit dårligt, mens den sidste som oftest fungerer godt over for børnene - altså i følge mine erfaringer. Jeg skal prøve at tydeliggøre hvad jeg mener karakteriserer de forskellige måder.

Den journalistiske kommunikationsmåde har som sine typiske genrer: reportagen, interviewet, nyhedstelegrammet, og montagen; og den mest karakteristiske programform er magasinprogrammet, hvori disse genrer frit kan kombineres. Fælles for dem er, at de som regel forudsætter et allerede eksisterende vidensniveau og vidensunivers hos modtagerne, noget som kan give den nødvendige kode til at forstå det der kommunikeres. Og det billede af modtageren der impliceres derigennem er altså et relativt "voksent" og (ud)dannet et: et medlem af den borgerlige offentligheds publikum. Afsenderbilledet er ligesom tilbagetrukket, diffust og intetsigende -emotionelt upersonligt og uengageret. Og det univers der formidles er ofte atomiseret, med mange synsvinkelskift og spring i tid, rum og personer. Metaforisk kan man sige, at den journalistiske kommunikationsmåde giver isolerede brikker til et puslespil som modtagerens bevidsthed antages allerede at være i færd med at

fuldende, med deraf følgende modtagerinteresse i at få fat i de manglende brikker. Det er et typisk for denne kommunikationsmåde at den for børn så vigtige konflikt: barn-voksen, at den sjældent og vanskeligt kan fremstilles direkte og anskueligt, men tit og nemt kan omtales i almene vendinger og begreber.

Den pædagogiske kommunikationsmådes typiske genrer er den didaktiske monolog og det pædagogiske eksperiment/forsøg (ligesom i fysik- og kemi-timerne). Her forudsættes ikke et højt, og allerede eksisterende, vidensniveau, tværtimod forudsættes det at modtageren har en ringe viden, selv er klar over det, og ønsker at højne sit niveau. Hvor den journalistiske kommunikationsmåde har sine historiske rødder i avisens skriftsprog, så har den pædagogiske det i klasseværelsets og lærebogens fremstillingsformer, og disse bygger bl.a. på eksistensen af en personlig overføringsrelation mellem lærer og elev, og på muligheden af at gennemføre positive eller negative sanktioner over for eleven. Og disse betingelser er jo ganske besværlige - for ikke at sige umulige - at få mere over i medierne radio og TV. Det univers der formidles er organiseret efter en didaktisk logik som forudsætter en modtager der er tvangsindlagt til at følge fremstillingen skridt for skridt. Synsvinklen er af gode grunde voksenpræget, og konflikten voksen-barn er som regel fraværende i universet. Billedet af afsenderen er meget fremtrædende og dominerer så at sige over det der skal formidles, og billedet af modtageren er (med en metafor hentet fra Freire) en "sparekasse" der indgives formel viden til senere "udtræk". Jo længere børnelysterne eller -seerne har gået i skole, jo mindre modtagelige vil de sandsynligvis være over for den kommunikationsmåde i radio og TV.

Ikke sjældent indgår den journalistiske og den pædagogiske kommunikationsmåde i en slags konglomerat i børneudsendelserne, med meget problematisk resultat. Jeg skal anføre et enkelt citat til anskueliggørelse; det er hentet fra et indslag der handlede om energiproblemer, i et TV-magasinprogram for børn; i studiet befinder sig en studievært/interviewer (Int.) og en energiexpert, Bjarne:

Int.: Den strøm vi bruger rundt om i alle Danmarks private

boliger, udgør faktisk en meget stor del af Danmarks samlede energiforbrug, ... eller el-forbrug. I kan lige se her: hvis vi forestiller os at cirklen det er hele vores samlede el-forbrug, så er de fem og tredive procent (skulle det være), det er det vi bruger rundt omkring i de private boliger. Det er meget.

Vi måler jo forbruget i kilowatt, og, Bjarne, der er mange børn der har spurgt os: hvad er de der kilowatt-timer for nogen?

Bjarne: Ja, kilowatt-timer, det er jo ikke andet end en måleenhed for energi. Og ligesom vi har måleenheder for andre ting, altså f.eks. sukker, et kilo sukker, vi taler om det, så kan man også tale om en kilowatt-time energi. Og hvor sukkeret måske kunne koste 10 kr. for et kilogram sukker, så kan et kilowatt-time f.eks. koste 66 øre, når det er elektricitet vi taler om.

Int.: Men hvad nu hvis det er olie eller kul, hvad gør vi så?

Bjarne: Ja, altså alle andre energiformer, altså både olie, kul og gas, de indeholder også et vist antal kilowatt-timer pr. kilogram kul. Men det er selvfølgelig andre priser så, vi taler om der.

Int.: Det er altså ligesom æbler og appelsiner koster noget forskelligt?

Bjarne: Ja, der er forskellige priser på det.

Int.: Så fik vi den sat på plads.

Den tredje kommunikationsmåde har jeg som nævnt kaldet den kunstneriske, da jeg ikke kunne finde på en bedre betegnelse, og vel vidende at det kan give alskens skæve associationer. De typiske genrer er digtet, fortællingen, dramaet. Billedet af afsenderen er integreret i fremstillingens univers, og den relation der defineres mellem afsender- og modtagerbevidstheden, har i en eller anden forstand et dialogisk præg - i modsætning til de to andre måders monologiske karakter. Man kan sige at den implicitte præmis som relationen bygger på er noget i retning af: "Jeg har lyst til at fortælle eller vise dig noget du har lyst til at høre eller se". Universet er sammenhængende og dynamisk, og bærer så at sige sine egne forudsætninger med sig til afkodningen. Universet er endvidere organiseret gennem de episk-dramatiske love for konfliktudvikling, rød tråd i handlingen, og enheden i tid, sted og person, og

fremstillingen er karakteriseret ved anskueliggørende metafor- og billeddannelse. Voksen-barn-konflikten er velegnet som kerne i fremstillingen, og det dialogiske præg sikrer muligheden for synsvinkelsolidaritet med børneseere/-lyttere.

Det ligger jo allerede i karakteristikken af de tre kommunikationsmåder, hvad det er for nogle træk der gør at de er mere eller mindre velegnede når man vil lave radio og TV for børn. Og som jeg har antydnet med betegnelserne, så udspringer de og hænger nøje sammen med tre forskellige professioner der alle har sprog som redskab, og hvor arbejdet består i at formidle ting som viden, oplevelser, erfaringer, holdninger, bevidsthed, ideologi. Det der så er min antagelse er, at den socialisation der ligger i uddannelsen til, og i arbejdet som, hhv. journalist, lærer, og kunstner, at denne socialisation indbygger elementer i bevidstheden hos udøverne, der kan virke enten blokerende eller fremmende for at kommunikere til børn gennem de to elektroniske medier. Skulle man være lidt grov, kunne man sige, at for at kunne arbejde seriøst som kunstner, skal man etablere et særlig produktivt forhold til sin egen barnlige underbevidsthed, og det er netop det forhold man positivt kan udnytte når man skal i ordentlig kontakt med børneseerne og -lytterne. Og omvendt kunne man sige, at det at blive lærer eller journalist, på hver sin måde tvinger en til at se bort fra sider af sig selv der ellers kunne give adgang til et barnligt perspektiv, ikke mindst på voksenverdenen: ikke noget med noget pjat her. I hvert fald har jeg faktisk lagt mærke til at ordet "barnlig" er et skældsord for mange lærere og journalister.

Med andre ord: en del af forklaringen på at relativt mange B&U-udsendelser ikke rigtigt har sagt børnene noget, trods gode og velmenende intentioner, kunne være at producerne for en stor gruppes vedkommende er blevet rekrutteret blandt lærere og journalister, mens kun et mindre antal er blevet rekrutteret blandt folk med en eller anden kunstnerisk baggrund: forfatter, musiker, maler, etc., Og jeg tror faktisk på at en sådan analyse siger noget af sandheden. Men selvfølgelig tror jeg ikke på at det kun er den professionel uddannelse og arbejds erfaringerne der er afgørende. Der er utvivlsomt også meget i medieinstitutionen DR's interne struktur og funktion der trækker i samme retning. F.eks. kræver de journalistiske genrer ikke ret meget

manuskriptarbejde; det er det "rå materiale fra virkeligheden" der klippes og redigeres sammen. Og det gør netop udsendelser inden for disse genrer hurtige og billige at producere. Og på grund af det svage og "tilbagetrukne" billede af afsenderen og den neutrale fremstilling der hører til denne kommunikationsmåde, så er den som regel også relativ ufarlig og uforpligtende for produceren. En betryggende egenskab i sparetider med et aggressivt og halvreaktionært radioråd. Og den altdominerende magasininform er planlægningsmæssigt nemmest at have med at gøre, fordi man blot behøver at beslutte en ramme i god tid, og så skaffe nogle folk til at hente stof og indslag hjem i en stadig strøm.

I sammenligning hermed er den pædagogiske kommunikationsmåde noget mere besværlig og risikabel, for så vidt som det kan være kontroversielle eller tabuiserede emner man belærer om. Hvad det derfor sjældent er. Men da forventningen til B&U i øvrigt i høj grad er at afdelingen gennem udsendelserne skal deltage i samfundsopdragelse af børn og unge, så er der meget der skubber i retning af udsendelser inden for denne kommunikationsmåde. Og ikke mindst det store udbud af oplysende og informative fremmedfilm man har, inviterer til belærende monologer. Når man skal planlægge og diskutere emner og temaer til udsendelser, så får samtalerne også nemt en drejning hen imod hvad ungerne "har godt af" at høre eller se, og væk fra spørgsmål som: hvad det kunne være interessant, skægt eller fascinerende for dem at modtage.

Udsendelser inden for den kunsteriske kommunikationsmåde har på forhånd en række handicaps. De er svære at planlægge med, sådan som planlægnings- og styringssystemerne er i DR. De ser ofte tynde og indholdsløse ud på synopsisstadiet, og de er svære at argumentere vægtigt og overbevisende for i store seriøse og byråkratisk prægede forsamlinger og møder. De kræver som oftest et stort manuskriptarbejde, og der er tit tale om teknisk meget krævende og langvarige produktionsforløb. Så først og fremmest er den slags udsendelser som regel meget, meget dyre, i sammenligning med de andre. Tænk på hvad f.eks. en tegnefilm koster at lave i sammenligning med en reportagefilm.

Fremtidsperspektiverne i det her er selvfølgelig ikke alt for opmuntrende. Det bliver de store inden- og udenlandske mediekoncerner der kommer til at sidde på den medieformidling som er mest effektiv over for børnene, og som kan distribueres kommercielt gennem lyd- og videokassetter. Tilbage til DR bliver så de billige og kedelige pædagogiske og journalistiske programmer som vil få relativt ringe gennemslagskraft og et sandsynligvis dalende seer- og lyttertal.

... og tante spilled' klaver
nu kan jeg ikke mer.

Noter

1. Artiklen er en noget forkortet og omarbejdet version af et foredrag holdt på SMID's årsmøde om Børn og medier på Hindsgavl i november 1981.
2. Det drejer sig om følgende rapporter:
 Peter Harms Larsen: Fem uformelle tilbagemeldingsrapporter om småbørns-radio og -TV i september måned 1979. RUC, 1980.
 Peter Harms Larsen: Sjette og syvende uformelle tilbagemeldingsrapport om småbørns-TV, 21.4.80 - 4.5.80. RUC, 1980.
 Peter Harms Larsen: Fire uformelle tilbagemeldingsrapporter om fre-dags-KLOKKEN FEM, februar-81 & en om tre FAMILIEN POULSEN legestuer, januar -81. RUC, 1981.
 Monica Hassel, Mogens Knudsen, Peter Harms Larsen: Noget om noget for dig. RUC, 1981.

Dette er de rapporter jeg selv har været direkte med til at lave. Derudover har en række andre "tilbagemeldere" også lavet rapporter i perioden 1979-81, og det er også fortsat i år, ved jeg.